SEJ
SPOŁECZEŃSTWO
EDUKACJA
JĘZYK

Tom 21/2025, ss. 151-164
ISSN 2353-1266
e-ISSN 2449-7983
DOI: 10.19251/sej/2025.21(10)
www.sej.mazowiecka.edu.pl
Otrzymano: 07.12.2024
Zaakceptowano: 16.06.2025
Opublikowano: 30.06.2025

CC BY

Barbara Moraczewska
Państwowa Akademia Nauk Stosowanych we Włocławku
ORCID: 0000-0002-3100-6769

EDUKACJA O OBSZARZE REWITALIZACJI W SŁUŻBIE KSZTAŁTOWANIA TOŻSAMOŚCI LOKALNEJ

EDUCATION ABOUT THE REVITALIZATION AREA IN THE SERVICE OF SHAPING LOCAL IDENTITY

Streszczenie
Edukacja prowadzona w obszarze rewitalizacji odgrywa znaczącą rolę w kształtowaniu tożsamości lokalnej mieszkańców danego obszaru, a w szczególności młodego pokolenia. Fakt posiadania tożsamości jest ważny dla każdego człowieka. Dzięki niej możemy odczuwać łączność z przeszłością. Pozwala ona nam z jednej strony na odróżnienie się od innych, a z drugiej zaś na poczucie więzi z grupą.
Obszar rewitalizowany jako część miasta czy miejsca zamieszkania jest ważnym elementem edukacji w zakwresie kształtowania tożsamości. Tożsamość to pojęcie odnoszące się do poczucia własnej odrębności, ciągłości i niepowtarzalności. Możemy je kształtować poprzez właściwie prowadzoną edukacje regionalną.
Pomiędzy pedagogiką jako dyscypliną naukową a antropologicznie rozumianym miejscem istnieje związek, który wynika chociażby z prostego faktu, że wszelkie procesy edukacyjne w sposób konieczny zachodzą „gdzieś". Ulokowane są w konkretnym obszarze, dlatego też zainteresowanie przestrzennym kontekstem wychowania wydaje się rzeczą oczywistą. Działania podejmowane

w ramach rewitalizacji obszarów zdegradowanych w zakresie kreowania tożsamości lokalnej wśród mieszkańców mieszczą się w ramach pedagogiki miejsca, dlatego w procesie edukacji dzieci i młodzieży należy zwrócić uwagę na kształtowania tożsamości lokalnej.

Słowa kluczowe: edukacja, tożsamość lokalna, edukacja regionalna, pedagogika miejsca**,** rewitalizacja

Abstract
Broadly understood education conducted in the area of revitalization plays a significant role in shaping the local identity of the inhabitants of a given area, especially young people. The fact of having an identity is very important for every person. Thanks to it, we can feel connected with the past. It allows us, on the one hand, to distinguish ourselves from others and, on the other hand, to feel connected to the group.
The revitalized area as part of the city or place of residence is an important element of education in the field of identity formation. Identity is a complex concept, shaped over successive historical eras. We can shape them through properly conducted regional education.
There is a relationship between pedagogy as a scientific discipline and the anthropologically understood place, which results from the simple fact that all educational processes necessarily take place "somewhere". They are located in a specific area, so interest in the spatial context of upbringing seems obvious. Activities undertaken as part of the revitalization of degraded areas in terms of creating local identity among residents are part of the pedagogy of place, which should be given special attention in terms of shaping local identity through education.

Key words: education, local identity, regional education, place pedagogy, revitalization

Wstęp

Rewitalizacja w świetle obecnie obowiązujących przepisów prawa, ustawy z dnia 9 października 2015 roku jest to proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzonych w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji (Ustawa o rewitalizacji z dnia 9 października…). Ustawodawca na pierwszym miejscu wymienia społeczność lokalną, ale z uwzględnieniem lokalnej przestrzeni oraz gospodarki. W dalszej części definiuje stan krytyczny jako „koncentrację negatywnych zjawisk społecznych w szczególności bezrobocia, ubóstwa, przestępczości, niskiego poziomu edukacji lub kapitału społecznego, a także niewystarczającego poziomu uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym. Można więc powiedzieć, że w rewitalizacji centralne miejsce powinien zajmować człowiek.

Według podanej definicji rewitalizacji, wszystko zaczyna się od społeczności, jej służby i na niej się kończy, dlatego też w zakresie nauk społecznych obecne podejście nazywane jest rewitalizacją humanistyczną. Pominięcie perspektywy społeczno-pedagogicznej, niedocenienie wymiaru ludzkiego w projektowaniu zmian w przestrzeni zwykle wcześniej czy później kończy się niepowodzeniem.

Szczególnie istotna dla edukacji jest rewitalizacja społeczna. Można ją zdefiniować jako wieloletni proces podejmowania spójnych zintegrowanych działań, związanych z zatrzymaniem rozwoju negatywnych tendencji społecznych, przeciwdziałanie patologiom i wykluczeniu społecznemu oraz poprawą bezpieczeństwa (A. Gulczyńska, M. Granosik, s. 174).

Warto też podkreślić, że w ustawie używa się pojęcia „interesariusze" procesu rewitalizacji są to siły społeczne, które powinny partycypować w zmianach. Wspomina się tu przede wszystkim mieszkańców, podmioty lokalne prowadzące działalność gospodarcza i społeczną (A. Gulczyńska, M. Granosik, s. 174).

Aby działania rewitalizacyjne przyniosły oczekiwany rezultat należy nieustannie uświadamiać społeczeństwo o zachodzących zmianach i znaczeniu rewitalizacji dla rozwoju obszaru zdegradowanego poprzez szeroko rozumianą edukację czyli psychologiczno-pedagogiczny proces oddziaływania na człowieka w celu kształtowania jego świadomości. Edukacja w tym zakresie powinna być prowadzona na różnych szczeblach jednak szczególne miejsce należy przypisać szkole.

W obliczu przemian społeczno-kulturowych i gospodarczych zachodzących w obszarze zdegradowanym szkoła w sposób szczególny staje przed nowymi wyzwaniami związanymi z formowaniem wśród dzieci i młodzieży autonomiczności oraz poczucia przynależności do określonej wspólnoty. W polskim systemie edukacji zadania determinujące kształtowanie tożsamości związane są m.in. z obszarem edukacji regionalnej i międzykulturowej.

Polski system edukacji ulegał przemianom na przestrzeni dziejów zarówno w odniesieniu do wartości, norm jak i poczucia przynależności kulturowej. Zawsze jednak w realizowanej polityce oświatowej zwracano uwagę na kształtowanie poczucia tożsamości społecznej dzieci i młodzieży szkolnej (K. Lisowska, Częstochowa 2022, s. 104).

Celem poniższego opracowania jest przedstawienie znaczenia edukacji prowadzonej na obszarze zdegradowanym, która jest kierowana do wszystkich interesariuszy po, to aby właściwie przebiegał proces rewitalizacji, mający doprowadzić do poprawy warunków życia mieszkańców. Edukacja kształtuje tożsamość lokalną mieszkańców, co w efekcie prowadzi do większego zaangażowania i chęci zmiany na lepsze miejsca, w którym jednostka żyje. Podjęta tematyka jest również istotna dla ukazania działań edukacyjnych niezbędnych dla efektów prowadzonej rewitalizacji.

Istota procesu rewitalizacji w edukacji została wyartykułowana w uchwalonym przez Radę Miasta Włocławek *Gminnym Programie Rewitalizacji miasta Włocławek na lata 2018-2028* w którym podkreślono, że problematyka edukacji ma istotny wpływ na kształtowanie tożsamości lokalnej mieszkańców obszaru zdegradowanego. Tożsamość lokalna jest przedmiotem zainteresowania pedagogiki miejsca.

1. Tożsamość lokalna jako przedmiot zainteresowania pedagogiki miejsca

Działania podejmowane w ramach rewitalizacji obszarów zdegradowanych w zakresie kreowania tożsamości lokalnej wśród mieszkańców mieszczą się w ramach pedagogiki miejsca. Pedagogika miejsca opisuje relację człowiek-przestrzeń/miejsce, jako znaczące dla procesów uczenia się i rozwoju, także tworzenia się tożsamości ludzkich, relacji społecznych i kapitału społecznego wspólnot. Pedagogika miejsca pozwala na problematyzację kategorii takich jak przestrzeń i miejsce, w różnorakich kontekstach społecznych i edukacyjnych (M. Mendel, 2007).

Warto zauważyć, że pomiędzy pedagogiką jako dyscypliną naukową a antropologicznie rozumianym miejscem istnieje dialektyczny związek, który wynika z faktu, iż wszelkie procesy edukacyjne w sposób konieczny zachodzą „gdzieś", ulokowane są w konkretnej przestrzeni, dlatego też zainteresowanie przestrzennym kontekstem wychowania wydaje się rzeczą oczywistą (L. Copik, 2013, s. 179). Pedagogika jawi się w tym przypadku jako realizator zmian, umożliwiający ich egzystowanie w ramach społecznego praxis. Nie sposób pominąć w rozważaniach tej problematyki także dorobku antropologii kulturowej, która z kolei wskazuje na doniosłe znaczenie miejsca w procesie formowania się kultur ludzkich. Interdyscyplinarne ujęcie łączy ekspozycję miejsca, jego głęboką rolę i znaczenie w ludzkim życiu. Można i należy traktować je jako obszar interwencji, aktywności, interpretacji, co jest cechą procesów edukacyjnych (L. Copik, 2013, s. 179-180). Znaczenie miejscu nadaje człowiek w toku doświadczeń indywidualnych i społecznych.

Takie podejście należy wykorzystać w procesie edukacji mieszkańców obszarów zdegradowanych, aby podkreślić ich związek z miejscem, w którym mieszkają, pracują, nawiązują znajomości. Prowadząc proces rewitalizacji należy przekonać mieszkańców o ich związku z miejscem zamieszkania, tożsamości lokalnej, ich kultury miejsca wtedy proces przywracania do życia zdegradowanej części miasta i uzupełnienie jej o nowe funkcje będzie łatwiejszy. Wprowadzenie zmian na obszarze miasta, dzięki którym będzie się lepiej żyło, przebywało i pracowało, zachęci mieszkańców, do wspierania prowadzonych działań, zachęcania innych do włączenia się i niesienia pomocy. Mieszkańcy będą też przekonywać innych „niedowiarków" o słuszności prowadzenia procesu rewitalizacji.

Przywiązanie do miejsca, o czym przekonuje tradycyjna antropologia, jest jedną z prymarnych ludzkich cech. Człowiek od zarania dziejów wyróżnia bowiem w bezgranicznej i nieskończonej przestrzeni obszar własny, bezpieczny i niepodważalny – swoje miejsce, swój dom. Tuż za nim rozciąga się zawsze mniejszy lub większy obszar swojskości, której fizyczne granice konsolidują znaki kulturowe wyznaczające symboliczną przynależność do określonej wspólnoty (L. Copik, 2013, s. 179-180). Tworzą się więzi społeczne kapitału społecznego i agonizmów jak również praktyki tworzenia sobie własnych, często niematerialnych przestrzeni/miejsc w odpowiedzi na niesprzyjające warunki społeczne (M. Mendel, 2007).

Znawca problematyki miejsca Yi Fu-Tuan obszarowi „miejsca" przypisuje cechy przywiązania do mitycznie pewnej i trwałej przystani domu i tego, co go bezpośrednio i pośrednio otacza, a co składa się razem na takie pojęcia, jak: „gniazdo rodzinne", „ojczyste strony", stanowiące zarazem punkt odniesienia tożsamości indywidualnej i kulturowej (Y. Fu-Tuan, 1987; L. Copik, 2013, s. 180-181). Analizując zagadnienia wynikające z pedagogiki miejsca warto przypomnieć myśl Matina Heideggera, że być człowiekiem to znaczy mieszkać i budować, czyli integrować przestrzeń, otaczać granicami, czyniąc ją swoją (M. Heidegger, 1977, s. 326).

Pedagogika miejsca zakłada z jednej strony obligatoryjnie wywołującą role miejsca, które w różny sposób warunkuje procesy w nim się dokonujące, niejako definiuje wychowanka, z drugiej zaś strony jego zdolność wywoływania refleksji, pobudzenia aktywności i krytycznego myślenia (L. Copik, 2013, s.183).

Pedagogika miejsca pragnie wydobyć na światło dzienne geograficzno-kulturowy aspekt życia ludzkiego, na powrót zlokalizować człowieka w bliskim mu środowisku i włączyć ten lokalny kontekst do procesów konstruowania tożsamości, z koniecznym zastrzeżeniem jednak, że nie może to być już tożsamość spójna i jedyna (L. Copik, 2013, s. 184). Istota pedagogiki miejsca w procesie rewitalizacji wymaga pogłębionych rozważań i oddzielnego opracowania.

2. Rewitalizacja z uwzględnieniem perspektywy edukacyjnej

Początki rewitalizacji sięgają lat dziewięćdziesiątych XX wieku, ale na szerszą skalę stosowanie programów rewitalizacji upowszechniło pojawienie się środków unijnych w 2004 roku. Od tego momentu podejście do rewitalizacji ciągle ulega zmianie, począwszy od technicznego w okresie Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego (ZPORR, 2004–2006), przez pierwsze próby zintegrowanych podejść w różnych programach regionalnych Polski w latach 2007–2013 (A. Jadach-Sepioło, 2018, s.10; B. Grabowska, 2025, s. 31). Podejście wyrażone w ustawie z 2015 roku i w poradniku „*Gminny Program Rewitalizacji. Praktyczny poradnik dla mieszkańców*

i władz lokalnych" jest dopełnieniem dokonanych przeobrażeń i stawia Polskę w rzędzie najbardziej zaawansowanych krajów europejskich, jeśli chodzi o instrumentarium prawne prowadzenia działań rewitalizacyjnych (A. Jadach-Sepioło, 2018, s.10, s. 10; Ustawa z dnia 9 października 2015 roku o rewitalizacji…)[1].

Od kilku lat polskie miasta i miasteczka podlegają licznym przemianom rewitalizacyjnym dotyczących obszarów zaniedbanych lub zdegradowanych. Istota tych działań wiąże się bezpośrednio z polityką rozwoju jaką prowadzi państwo (M. J. Małuszyński, S. Gajewska, I. Małuszyńska, 2026, s. 163). Polskie prawo wydaję się zmierzać w stronę podkreślenia pierwszoplanowego znaczenia społecznego rewitalizacji, traktując kwestie urbanistyczno-architektoniczne nie jako konieczne, ale tylko dopełniające [2].

Rewitalizacja w szczególności dotyczy architektury, budownictwa, ekonomii. Wielką nieobecną na tym polu, a bardzo znaczącą dla powodzenia podejmowanych działań jest szeroko prowadzona edukacja, w szczególności uwzględniająca problemy które są z obszaru zainteresowań pedagogiki społecznej oraz rozwijającej się pedagogiki miejsca i oczywiście rewitalizacji (A. Gulczyńska, M. Grosik, s.173).

Aby rewitalizacja mogła być prowadzona w sposób właściwy ważne jest opracowanie dokumentacji, która zawierałaby najważniejsze działania w obszarze zdegradowanym. Przykładem wzorowo opracowanego dokumentu w Polsce opisującego przedsięwzięcia rewitalizacyjne jest *Gminny Program Rewitalizacji Miasta Włocławek na lata 2018-2028*. Zawiera on m.in. opis działań w zakresie prowadzonej edukacji w obszarze zdegradowanym oraz partycypacji społecznej z mieszkańcami miasta Włocławka w tym szczególnie ze Śródmieścia. W opisie programu podkreślona została edukacja jako ważny element skutecznie prowadzonej rewitalizacji. Bez pierwotnie podjętej edukacji wśród mieszkańców Śródmieścia nie jest możliwe zaangażowanie mieszkańców w działania rewitalizacyjne i osiągnięcie sukcesu w postaci zmian zarówno w tkance społecznej jak i w tkance twardej.

Cały program został opracowany przy aktywnym udziale mieszkańców, przedsiębiorców i przedstawicieli miejskich instytucji. W tych środowiskach była permanentnie prowadzona edukacja zarówno o historii danego miejsca, skuteczności rewitalizacji, metodach i sposobach jej prowadzenia. Dzięki tak szerokiej współpracy i skutecznie prowadzonej edukacji ten kluczowy dla Śródmieścia Włocławka dokument jest odzwierciedleniem potrzeb oraz oczekiwań społecznych (Gminny Program Rewitalizacji Miasta…). Prowadzona na różnych płaszczyznach edukacja w zakresie

[1] Rewitalizacja w świetle obowiązującej ustawy z dnia 9 października 2025 roku o rewitalizacji, jest to proces wyprowadzenia ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzonych w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji.

[2] Aby dany obszar zakwalifikować jako zdegradowany i podlegający rewitalizacji, nie wystarczy wykazać jego kryzysowy stan z uwagi na negatywne zjawiska społeczne, ale dodatkowo muszą się tam ujawnić problemy gospodarcze albo środowiskowe, albo przestrzenno-funkcjonalne, albo techniczne

rewitalizacji daje możliwość połączenia sił wielu instytucji i podmiotów, które wspólnie mogą rozwiązać złożone problemy w zdegradowanych obszarach.

Gminny Program Rewitalizacji zakłada realizację w sposób kompleksowy działań służących lokalnej społeczności, zmierzających do wyprowadzania obszaru rewitalizacji ze stanu kryzysowego. Przewidziane do realizacji przedsięwzięcia składają się z szeregu działań edukacyjnych omawiających kwestie społeczne uzupełnionych projektami infrastrukturalnymi, które są wzajemnie komplementarne i zmierzają do osiągniecia założonych celów rewitalizacji (A. Jadach-Sepioło, 2018, s.10).

Należy zauważyć że często w procesie rewitalizacji działania edukacyjne odchodzą na plan dalszy, traktowane są jako uzupełnienie. Przez odbiorców rewitalizacji działania edukacyjne uważane są za wątpliwe a nawet zbędne. W największym zakresie zwraca się uwagę na tkankę twardą, ponieważ ona generuje wzrost wartości nieruchomości po podjętych działaniach rewitalizacyjnych.

Aby działania rewitalizacyjne przyniosły oczekiwany pełny rezultat należy nieustannie edukować nie tylko jednostkę, ale też całe społeczeństwo. Edukacja powinna być prowadzona na różnych szczeblach edukacyjnych od najmłodszych lat aż po seniorów. Materiał powinien być odpowiednio dopasowany z zakresu rewitalizacji do odbiorcy, ale też nie należy zapominać o edukowaniu międzypokoleniowym, ponieważ to doprowadzi do wymiany doświadczeń jak również zintegrowania społecznego wszystkich podmiotów biorących udział w rewitalizacji. Istotne jest znaczenie oddziaływań edukacyjnych w zakresie kształtowania tożsamości lokalnej jednostki i społeczności zamieszkującej pewien teren. Poznanie historii swojego obszaru przez jego mieszkańców, wydarzeń, kultury i tradycji sprawia, że powstaje silna więź ludzi z dany obszarem na którym żyją.

3. Edukacja w obszarze rewitalizacji, a kreowanie tożsamości lokalnej mieszkańców

Pojęcie tożsamości regionalnej w rewitalizacji możemy rozpatrywać nie tylko na poziomie regionu, lecz także na poziomie jednostki (M. Jarymowicz, 2000, s. 106-125). Można więc zadać sobie pytanie o to „kim jestem"? Dlatego też obok tożsamości indywidualnej możemy wyróżnić tożsamość zbiorową jakiejś grupy ludzi np. mieszkańców miasta, regionu, narodu. Mówimy wtedy o tożsamości lokalnej, regionalnej, narodowej czy nawet europejskiej. Odpowiedź na pytanie „kim jestem" zbudowana jest z wielu drobnych części składowych: materiałów pochodzących z historii, geografii, gospodarki, z pamięci zbiorowej, osobistych marzeń, zjawisk pochodzących ze sfery religii (J. Nikitowicz, 1995, s. 66).

Odrębność kulturowa regionu stanowi dla każdego młodego człowieka podstawę budowania tożsamości w jej czterech aspektach: poczuciu odrębności, ciągłości, identyczności i integralności (A. I. Brzezińska, 2006, s. 55). Potwierdzenie tego znajdujemy w teorii tożsamości społecznej Henri Tajfela, który proponuje spojrzenie na tożsamość jednostki z perspektywy zarówno społecznej, jak i jednostkowej (B. Grabowska, 2025, s. 34).

Warto zaznaczyć, że rewitalizacja nie może się ograniczać do procesów zachodzących wyłącznie lokalnie, powinna również oddziaływać na całe społeczeństwo, a także na dyskursy kształtujące świadomość społeczną. Rewitalizacja jest zatem rodzajem społecznej edukacji, ponieważ uczą się nie tylko grupy defaworyzowane, lecz także wszyscy pozostali.

Fakt posiadania tożsamości jest dla każdego człowieka bardzo istotny. Dzięki niej możemy odczuwać łączność z przeszłością. Poczucie tożsamości pomaga nam zrozumieć kilka istotnych spraw a mianowicie dzięki tożsamości wiemy, że jesteśmy tą samą osobą, która bawiła się niegdyś w piaskownicy i spędzała wakacje u dziadków. Tożsamość kształtuje poczucie ciągłości własnej osoby. Tożsamość pozwala nam z jednej strony na odróżnienie się od innych, z drugiej zaś na poczucie więzi z innymi. Oznacza to, że dzięki posiadanej tożsamości chociaż jestem samodzielną jednostką to czuję się częścią określonej społeczności.

Tożsamość lokalna oparta jest na tradycji lokalnej, odnosząca się do wyraźnie zdefiniowanego terytorium, jego cech specyficznych, cech społecznych, kulturowych, gospodarczych czy nawet topograficznych, wyróżniających go spośród innych społeczności lokalnych (Pojęcie tożsamości regionalnej…).

Mieszkańcy chcą działać na rzecz własnej społeczności, gdy czują, że są jej ważną częścią wtedy odczuwają odpowiedzialność za miejsce, w którym żyją. Czują się za nie współodpowiedzialni. Dzisiaj społeczeństwa są coraz bardziej świadome, dzięki czemu chętniej „powracają" do lokalności, swojej kultury, tradycji i są z niej dumni.

Lokalność jest najlepszym miejscem do integracji działań mieszkańców w różnych obszarach. Lokalność nie zależy od centrum – ona jest produktem własnych sił, więc – decyduje o własnej tożsamości.

Dziedzictwo jest pamięcią pokoleń można więc powiedzieć, że tożsamość jednostki kształtowana jest w procesie wychowania, samowychowania oraz uczestnictwa w życiu społecznym. Człowiek identyfikuje się i porównuje z innymi, ale także otrzymuje kompetencje kulturowe w trakcie reprodukcji kulturowej w ramach rodziny –społeczności lokalnej – szkoły (K. Lisowska, 2022). W zorganizowanej przestrzeni szkolnej jak i lokalnej człowiek nabywa nowe kompetencje, jednocześnie następuje też proces przekształcania już wcześniej nabytych zachowań.

Zagadnienie tożsamości oscyluje wokół sfery osobistej każdej jednostki ludzkiej oraz zbiorowej, związanej z jej funkcjonowaniem w obrębie danej rzeczywistości społecz-

nej. W ujęciu węższym odnosi się do konstruowania struktury „ja" i prowadzi do ukonstytuowania własnych zbiorów wyobrażeń, sądów i przekonań. Człowiek odczuwa wówczas swoiste poczucie odrębności, ale też zauważa różnicę pomiędzy sobą a innymi ludźmi tym samym doprowadza do konstruowania struktury „my" – tożsamości społecznej, która charakteryzuje się wspólnym dla danej grupy systemem wartości, norm, zwyczajów, języka, określonego terytorium (K. Lisowska, 2022 ; M. S. Szczepański, 2006, s. 19-27). Zdaniem zaś T. Luckmana tożsamość to osadzona w ciele, intersubiektywnie ukonsytuowana i społecznie zdeterminowana struktura przecinających się temporalności (J. Nikitowicz, 2011).

Wśród podstawowych form tożsamości zbiorowej wymienia się tożsamość kulturową – determinującą poczucie dumy każdego człowieka z przynależności do określonej struktury, konkretnego świata, charakteryzującego się przez tradycję, obyczaje, idee, przekonania, systemy aksjologiczne i normatywne.

Współczesna edukacja staje przed trudnym zadaniem wykształcenia w młodym pokoleniu umiejętności twórczego zaadaptowania się, definiowanego jako zdolność jednostki do kreowania samej siebie, do zachowania własnej tożsamości mimo zmieniających się warunków życiowych.

Główne zadania edukacji w zakresie przekazywanych informacji o obszarze rewitalizacji możemy zamknąć w takich obszarach jak: uczyć, aby przekazać konkretną wiedzę, informację o terenie rewitalizowanym. Uczyć, aby podejmować działania prowadzące do poprawy tkanki twardej, ale też zmiany podejścia oraz aktywności i nastawienia mieszkańców obszaru zdegradowanego. Nauczanie ukierunkowane na kształtowanie więzi społecznych odgrywa bardzo ważną rolę w tworzeniu wspólnoty lokalnej, po to, aby wszyscy potrafili wspólnie żyć zgodnie w społeczeństwie, tolerowali różnice i odmienność w poglądach. Bardzo ważne jest nauczanie ojczystej historii i kultury, dziedzictwa narodowego i kulturowego, znajomości swoich korzeni, czynników kształtujących tożsamość narodową.

W procesie edukacji uczniowie powinni zostać wyposażeni w wiedzę o własnym regionie, miejscu zamieszkania, w szerokim zakresie społeczno-przyrodniczo-kulturowym.

Zajęcia z uczniami można realizować na różne sposób jak np. wejście w obszar rewitalizacji poznanie ciekawych historii związanych z daną kamienicą, historii ludzkich losów związanych z obszarem zdegradowanym. Spotkania z mieszkańcami danego obszaru, którzy pamiętają dawne wydarzenia związane z życiem mieszkańców miasta i regionu w którym mieszkają. Oglądanie zdjęć i pamiątek historycznych zawiązanych z bliskim sercu obszarem. Cenne są również spotkania z mieszkańcami obszaru rewitalizacji, którzy przekazują ciekawe i nieznane dotąd informacje o architekturze danej dzielnicy i miasta. Interesujące są dla mieszkańców przeglądy filmów dotyczących danego obszaru zdegradowanego, organizacja wspólnych warsztatów z mieszkańcami czy konceptów jak np. sprzątanie podwórek, wspólne zielone ogrody, kwiaty na parapet, zazielenianie Śródmieścia.

Obszar rewitalizowany jako część miasta czy miejsce zamieszkania jest ważnym elementem edukacji w zakresie kształtowania tożsamości. Edukacja regionalna, jest koncepcja pedagogiczna podkreślająca dydaktyczne znaczenie dziedzictwa kulturowego, będącego niezbędnym elementem tożsamości indywidualnej i zbiorowej, stanowiąca ważny czynnik w procesie integracji europejskiej oraz w zakorzenieniu w małej ojczyźnie (K. Lisowska, 2022, s. 172). Należy podkreślić, że zachodzi ścisły związek pomiędzy edukacją regionalną a kształtowaniem tożsamości dzieci i młodzieży.

Edukacja regionalna pozwala zrozumieć nie tylko samego siebie, ale także kulturę z która jednostka się identyfikuje. Zadaniem edukacji regionalnej jest determinowanie rozwoju tożsamości człowieka w kierunku wielopłaszczyznowym, przy jednoczesnym prowadzeniu procesu samopoznania. Za jej szczególną rolę w kreowaniu lub rozpadzie tożsamości regionalnej odpowiadają określone kręgi wiedzy rozumiane jako podręczny zasób wiedzy oraz samowiedzy człowieka (M. S. Szczepański, 2006, s.19-27). Edukacja regionalna wzmacnia siły jednostki i pozwala jej stawać się w pełni świadomą, twórczą oraz zdolną do aktywnej samorealizacji przy jednoczesnym budowaniu niepowtarzalnej tożsamości własnej i społecznej, a także dostrzeganiu odmienności (J. Nikitowicz, 2011, s.23-32).

Tożsamość regionalna jest specyficznym rodzajem tożsamości społecznej, ponieważ jest oparta na tradycji regionalnej, odnoszącej się do konkretnie zdefiniowanego i delimitowanego terytorium, jego charakterystycznych cech społecznych, kulturowych, gospodarczych i topograficznych wyróżniających go spośród innych. Wartością tożsamości regionalnej jest: poczucie więzi z historią regionu, bohaterami, instytucjami historycznymi oraz wspólne gospodarowanie, współdziałanie i konkurencyjność międzyregionalna o charakterze ekonomicznym; przywiązanie jednostki do konkretnych miejsc, przestrzeni oraz jej wrażliwość na dziedzictwo kulturowe, w tym definiowanie, odczytywanie znaczeń, symboli kultury materialnej i jej korelatów (M. S. Szczepański, 2006, s. 19-27; K. Lisowska, 2022, s.174). Proces kształtowania się tożsamości powinniśmy traktować w aspekcie wielowymiarowym, wielozakresowym i ustawicznym, w którym wyodrębnia się trzy zakresy: dziedziczony, indywidualnie kształtowany oraz społecznie warunkowany (K. Lisowska, 2022, s. 174).

4. Kilka uwag na zakończenie

Rewitalizacja obszaru zdegradowanego to wiele działań mających przynieść pożądany efekt m. in. w postaci poprawy jakości życia mieszkańców. Dlatego możemy mówić o tzw. zintegrowanym modelu rewitalizacji gdzie nakładają się na siebie działania zarządzane przez miasto w zakresie odnowy miast, rewitalizacji społecznej i gospodarczej. Prezentuje to ujęcie rewitalizacji rycina poniżej.

Rycina nr 1. Zintegrowany model rewitalizacji

Źródło: *Wytyczne w zakresie konstruowania lokalnych programów rewitalizacji społecznej. Materiały pomocnicze dla partnerstw lokalnych w ramach projektu systemowego „Rewitalizacja społeczna"*, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, s. 10.

Należy zauważyć, że prowadzona z należytą starannością edukacja przyczynia się do ożywienia obszaru rewitalizacji. Celem edukacji jest przybliżenie wartości kulturalnych i historycznych obszaru zdegradowanego oraz rozbudzenie tożsamości lokalnej nie tylko wśród mieszkańców Śródmieścia, ale całego miasta Włocławka. Jeśli mieszkańcy będą odczuwać przywiązanie do historii, tradycji i kultury swojego miasta będą wówczas bardziej aktywni i zaangażowani w proces rewitalizacji. Możemy taki stan osiągnąć poprzez prowadzone działania edukacyjne w różnej ciekawej i interesującej formie.

Obecne podejście do rewitalizacji, realizowane zadania edukacyjne chociażby z pedagogiki społecznej mają umożliwić włączenie w życie społeczne outsiderów mieszkających w obszarach zdegradowanych. Oczywiście te działania muszą być podejmowane na tyle na ile są one możliwe z pełnym poszanowaniem woli mieszkańców i ich godności osobistej.

Warto podkreślić, że bez przekształceń środowiska wychowawczego nie ma możliwości skutecznego i trwałego rewitalizowania jakiejkolwiek przestrzeni. Jeżeli olbrzymie nakłady finansowe i organizacyjne mają przynieść efekt, muszą przenosić się na kolejne pokolenia, powinny być wkomponowane w złożone, powolne procesy wychowawcze.

Na kwestie związane z szeroko pojętą edukacją, która ma przybliżyć walory obszaru zdegradowanego i kreować lokalną tożsamość, warto spojrzeć bardziej współcześnie i warto przenieść wszelkie informacje do Internetu. Z mediów społecznościowych korzystają wszyscy mieszkańcy, informacje są bardziej dostępne dla odbiorcy i nikogo nie ograniczają czasowo. Rewitalizacja przyszłości musi obejmować również przestrzeń wirtualną.

Edukacja jest ważną dziedziną, która obejmuje duże grupy ludzi, powinna być tak, realizowana, aby zmienić podejście mieszkańców do obszaru zdegradowanego, postrzeganego jako najgorsza, najbardziej zrujnowana część miasta zamieszkiwana przez osoby najczęściej wykluczone społecznie. Mieszkańcy dzięki prowadzonej edukacji mają poczucie tożsamości z obszarem rewitalizowanym, gdzie tworzyła się historia i ich miasta. Miasto jest obszarem związanym z tradycją i kulturą stanowiącym dziedzictwo, które wyróżnia je spośród innych w kraju i w regionie. Dzięki systematycznie prowadzonemu procesowi rewitalizacji proces architektonicznych i społecznych zmian stanie się o wiele łatwiejszy. Odbiorcy działań rewitalizacyjnych czują się dowartościowani, gdy nikt nie odbiera obszaru na którym prowadzona jest rewitalizacja jako gorszego. Wręcz przeciwnie mieszkańcy z innego terenu miasta niekiedy podejmują decyzję o przesiedleniu się do obszaru rewitalizacji, najczęściej z którego się wcześniej się przeprowadzili z rożnych przyczyn.

Dzięki prowadzonej edukacji w zakresie kształtowania tożsamości społecznej mieszkańcy obszaru objętego rewitalizacją w sposób świadomy będą uczestniczyć w jego realizacji jako „interesariusze". Zgodnie z ustawą o rewitalizacji mieszkańcy stanowią ważne ogniwo całego procesu prowadzącego do zmian w obszarze zdegradowanym. Stanowią ważną siłę prowadzącą do skutecznego realizowania poszczególnych działań na obszarze rewitalizacji. Mieszkańcy chętnie uczestniczą w partycypacji zmian prowadzonych wspólnie z jednostkami samorządu terytorialnego i innymi organami dzieląc się swoimi doświadczeniami. Prowadzenie systematycznej edukacji dotyczącej tożsamości lokalnej mieszkańców oraz więzi społecznych z danym obszarem przez pracowników jednostek samorządu terytorialnego, korzystnie wpływa na efekty społeczne i materialne prowadzonej rewitalizacji.

Literatura

Brzezińska, Anna. 2006. Dzieciństwo i dorastanie: korzenie tożsamości osobistej i społecznej, [w:] A.W. Brzezińska, A. Hulewska, J. Słomska, (red.). *Edukacja regionalna*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Copik, Ilona. 2013. *Pedagogika miejsca- kultura lokalna a kształtowanie się tożsamości współczesnego człowieka*, Częstochowa: Wydaw. Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, tom XXII- Pedagogika.

Fu-Tuan Y. 1987. *Przestrzeń i miejsce*, Warszawa.

Gminny Program Rewitalizacji Miasta Włocławek na lata 2018-2028, przyjęty Uchwałą Rady Miasta Włocławek nr XLVI/91/2018 z dnia 17.07.2018 r.

Gminny Program Rewitalizacji. Praktyczny poradnik dla mieszkańców i władz lokalnych, praca zbiorowa pod red. A. Jadach-Sepioło, Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju, Warszawa 2018.

Grabowska, Barbara. 2025. Rewitalizacja tożsamości regionalnej, *Chowana*, nr 1.

Gulczyńska, Anita i Mariusz Granosik. 2020. *Rewitalizacja w perspektywie społeczno-pedagogicznej*, http://dx.doi.org/10.18778/8088-642-1.10.

Heidegger, Martin. 1977. *Budować, mieszkać, myśleć. Eseje wybrane*, Warszawa.

Jarymowicz, Maria. 2000. Psychologia tożsamości [w:] J. Strelau, *Psychologia. Podręcznik Akademicki, T. 3,* Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

Lisowska, Kinga. 2022. Jak kształtować tożsamość dzieci i młodzieży w przestrzeni współczesnej szkoły? Między edukacją regionalną, międzykulturową a transkulturowością, *Podstawy Edukacji*, t.15, Częstochowa: Wyd. Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. J. Długosza w Częstochowie.

Lisowska, Kinga. 2022. Miejsce edukacji regionalnej w kształtowaniu tożsamości regionalnej przed i w czasie pandemii*, Edukacja Międzykulturowa*, nr 2 (17).

Małuszyński, Marcin i Sylwia Gajewska i Ilona Małuszyńska. 2016. Działania z zakresu rewitalizacji służące edukacji ekologicznej na wybranym przykładzie*, Europa Regionów*, tom XXIII.

Szczepański, Marek. 2006. Od identyfikacji do tożsamości. Dynamika *śląskiej* tożsamości – prolegomena, [w:] J. Janeczek, M. S. Szczepański, (red.). *Dynamika śląskiej tożsamości*, Katowice: Wydaw. Uniwersytetu Śląskiego.

Mendel, Maria. 2007. *Społeczeństwo i rytuał. Heterotopia bezdomności*, Toruń: Wyd. Adam Marszałek.

Modelowy standard aktywnej integracji wraz z konkluzjami z pilotażu programów rewitalizacji społecznej, Wydaw. Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2013.

Nikitorowicz, Jerzy. 2011. Edukacja regionalna jako podstawa kreowania społeczeństwa obywatelskiego. [w:] A. Cudowska, *Kierunki rozwoju edukacji w zmieniającej się przestrzeni społecznej. Księga Jubileuszowa dedykowana profesorowi doktorowi habilitowanemu Michałowi Balickiemu*, Białystok: Trans Humana Wydawnictwo Uniwersyteckie.

Nikitowicz, Jerzy. 1995. *Pogranicze tożsamości. Edukacja Międzykulturowa*, Białystok: Wydawnictwo Uniwersytecie Trans Humana.

Pojęcie tożsamości regionalnej i lokalnej https://edus.ibrbs.pl/pojecie-tozsamosci-lokalnej-i-regionalnej-w-wojewodztwie-slaskim/.

Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2015 roku, poz. 1777).

Zellma, Anna. 2002. Kształtowanie tożsamości regionalnej młodzieży w toku interakcji katechetycznych, *Studia Warmińskie,* nr 39/2002.

Informacje o Autorce:
Barbra Moraczewska - doktor nauk humanistycznych, profesor Państwowej Akademii Nauk Stosowanych we Włocławku. W kręgu jej zainteresowań są zagadnienia związane z pedagogiką, psychologią oraz historią myśli pedagogicznej. Z historii myśli pedagogicznej zajmuje się problemami z polityką oświatową w Polsce. Z psychologii i pedagogiki w szczególny sposób interesują ją problemy związane z sytuacją dziecka, szeroko pojętą integracją, funkcjonowaniem dziecka w środowisku szkolnym i rówieśniczym. Ważne miejsce w pracy badawczej zajmuje zainteresowanie problemami szeroko ujętej rewitalizacji w tym edukacji i funkcjonowaniu placówek oświatowych w obszarze zdegradowanym.

Kontakt:
adres e-mail: bmoraczewska@pans.wloclawek.pl;
adres korespondencyjny: Państwowa Akademia Nauk Stosowanych we Włocławku, ul. Mechaników 3, 87-800 Włocławek, Instytut Humanistyczny, Zakład Pedagogiki